

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“ ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 87

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF LAW

Volume 87

МЕЖДУНАРОДНА КОМПЕТЕНТНОСТ ПРИ СПОР ПО ДОГОВОР ЗА БАНКОВ КРЕДИТ НА НЕДВИЖИМ ИМОТ С ФИЗИЧЕСКО ЛИЦЕ ОТ ЕС: ИЗГУБЕНИ В КВАЛИФИКАЦИЯТА „ПОТРЕБИТЕЛСКИ ДОГОВОР“

БОРЯНА МУСЕВА*

Катедра „Международно право и международни отношения“

Резюме: Понятието „потребителски договор“ се използва често в различни източници на правото на ЕС. Независимо, че всички тези източници целят да защитят по-слабата страна, всеки от тях има своя собствена система и непосредствен предмет. Регламент 1215/2012, за разлика от Директива 2014/17 и Директива 2008/48, не хармонизира материалното право относно потребителските договори, а съдържа уредба, която определя кой съд е международно компетентен да разгледа даден граждански или търговски спор с международен елемент. Той намира баланс между интересите на по-слабата страна и легитимните очаквания на търговците като предоставя определение за потребителски договор, което се отклонява от предвиденото в Директивите. Българската съдебна практика среща трудности при дефинирането на потребителския договор съгласно Регламент 1215/2012 и Директиви 2014/17 и Директива 2008/48. Целта на тази статия е да постави акцент върху разликите и да прикани съда да обърне специално внимание на логиката и прилагането на Регламент 1215/2012.

Ключови думи: международна компетентност, потребителски договор, Регламент 1215/2012, Директиви 2014/17 и Директива 2008/48, квалификация.

*Доцент по международно частно право в СУ „Св. Климент Охридски“, доктор по право. Ръководител на Катедра „Международно право и международни отношения“. *Associate Professor in Private International Law at the Faculty of Law, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Ph.D. Head of Department International Law and International Relations.

JURISDICTION AS REGARDS A DISPUTE ARISING OUT OF CREDIT AGREEMENTS FOR NATURAL PERSONS FROM EU RELATING TO IMMOVABLE PROPERTY: LOST IN THE QUALIFICATION “CONSUMER CONTRACT”

BORIANA MUSSEVA*

Department of International Law and International Relations

Abstract: The notion of consumer contract is used frequently in various instruments of the EU law. Even though all these instruments aim at protecting the weaker party they have their own scheme and objectives pursued. Regulation 1215/2012 unlike Directive 2014/17 and Directive 2008/48 does not harmonise the substantive law on consumer contracts, but provides rules determining which court has jurisdiction to hear a case in civil and commercial matters. It strikes the balance between the interests of the weaker party and the legitimate expectations of the professionals and deviates from the definition of consumer contract of the Directives. The Bulgarian case law faces difficulties in the differentiation of consumer contract notion of Regulation 1215/2012 and Directives 2014/17/Directive 2008/48. The purpose of this article is to stress on the differences and to encourage the court to pay special attention to the logic and application of Regulation 1215/2012.

Keywords: jurisdiction, consumer contracts, Regulation 1215/2012, Directive 2014/17, Directive 2008/48, qualification

I. Увод

В практиката на българските съдилища вече не са рядкост случаите, в които се повдига спор по повод задължения за заплащане на дължими суми по просрочени договори за банков кредит, отпуснат от български банки или кредитни институции във връзка със закупуване на недвижим имот у нас на физически лица с местоживееене в други държави членки на ЕС¹. Такъв тип спорове притежават международен елемент, който от своя страна поставя „пред скоба“ спрямо разглеждането на спора по същество необходимостта от определяне на международната компетентност². Ако българският съд няма международна компетентност, той трябва да прекрати делото, а ако погрешно приеме, че има, решението му е недопустимо и подлежи на обезсилване. Липсата на международна компетентност обуславя достъп до въззивно и касационно обжалване. Международната компетентност при така описаните спорове се определя с помощта на Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европей

¹ Както и с местоживееене в държава от Европейската асоциация за свободна

търговия (ЕАСТ) -Исландия, Норвегия и Швейцария.² Вж. **Пандов**, Васил. Международна компетентност по граждански и търговски дела. София: Сиела, 2018.

378

ския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (т.нар. Регламент Брюксел Ia)³, който следва своя собствена систематика и цели. Ключов за правилното определяне на международната компетентност в описаната хипотеза е въпросът, дали конкретният договор е „потребителски“ по смисъла на чл. 17 или е договор, при който няма защите на страна, поради което спрямо него се прилагат чл. 4 (обща компетентност), чл. 7, т. 1 (специално компетентност по дела, свързани с договор) или чл. 25 и 26 (пророгация на компетентност).

Когато българският съд разглежда по същество съгласно българското право спорове по повод на отпуснати банкови кредити на физически лица за финансиране покупка на недвижими имоти у нас, той извършва квалификация на договора като потребителски с оглед §1, т. 20 от Допълнителните разпоредби на Закона за кредитите за недвижими имоти на потребители (по-нататък ЗКНИП)⁴, според която *„Потребител е всяко физическо лице, което при сключването на договор за кредит за недвижим имот действа извън рамките на своята търговска, стопанска или професионална дейност“*. Тази разпоредба от своя страна транспонира чл. 4 от Директива 2014/17 на Европейския парламент и на Съвета от 4 февруари 2014 г. относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители и за изменение на Директиви 2008/48/ЕО и 2013/36/ЕС и Регламент (ЕС) № 1093/2010 г. (по-нататък „Директива 2014/17“)⁵.

Понятието „потребителски договор“ от своя страна има различно съдържание в Регламент (ЕС) № 1215/2012 спрямо това на Директива 2014/17, съответно ЗКНИП. Член 17, пар. 1 от Регламент (ЕС) № 1215/2012 се прилага, в случай че са изпълнени три кумулативни условия, а именно, първо, едната страна по договора да има качеството на потребител, който действа за цел, за която може да се приеме, че е извън неговата търговска дейност или професия, второ, договърът между такъв потребител и съответния търговец да е действително сключен, и трето, този договор да попада в една от категориите, посочени в същия член 17, параграф 1, букви а) – в)⁶.

Възможно е даден договор с международен елемент да бъде защитен като потребителски при определянето на международната компетентност с оглед

³ ОВ L 351, 2012 г., стр. 1. ⁴ До неговото приемане – чл. 9 от Закона за потребителските кредити. ⁵ „Потребител“ означава потребител съгласно определението по член 3, буква а) от Директива 2008/48/ЕО, а според него: „потребител“ означава всяко

физическо лице, което при сделки, попадащи в приложното поле на настоящата директива, действа извън рамките на своята търговска, стопанска или професионална

дейност.⁶ Вж. решение на Съда на ЕС *Reliantco Investment u Reliantco Investment Limassol Sucursala București*, C-500–18, ECLI:EU:C:2020:264, *Petruchová*, C-208/18, EU:C:2019:825, т. 39, *Hobohm*, C-297/14, EU:C:2015:844, т. 24.

379

Регламент (ЕС) № 1215/2012 (напр. договор за кредит под формата на овър драфт, когато кредитът трябва да бъде погасен в срок до един месец по чл. 3, т. 4 ЗКНИП/Директива 2014/17, ако са изпълнени предпоставките за прилага не на чл. 17 от Регламент (ЕС) № 1215/2012), а в същото време да не попада в материално-правната уредба на Директива 2014/17 и ЗКНИП. Допустима е и обратната хипотеза, договорът да не е потребителски за целите на опреде ляне на международната компетентност (напр. защото не е изпълнена някоя от кумулативните предпоставки на чл. 17 от Регламент (ЕС) № 1215/2012), но от материално-правна гледна точка да е подчинен на българското право и да попада в обхвата на ЗКНИП и Директива 2014/17. Разбира се, най-често даден договор за банков кредит с физическо лице покрива, както квалификацията за потребителски договор по чл. 17 от Регламент (ЕС) № 1215/2012 и тази по §. 1, т. 20 от Допълнителните разпоредби на ЗКНИП и Директива 2014/17.

Настоящата статия си поставя за цел да обоснове тезата, че при догово ри за банков кредит, отпуснати за придобиване на недвижим имот у нас на физически лица с местоживеене в държави членки на ЕС, българският съд при определяне на своята международна компетентност трябва да извършва квалификация на договора като потребителски единствено и само съгласно чл. 17 на Регламент (ЕС) № 1215/2012, а да не предпочита или да „привива“ в чл. 17 Регламент (ЕС) № 1215/2012 вероятно по-познатата му и по-често прилагана при решаване на споровете по същество квалификация по Дирек тива 2014/17 и ЗКНИП, а до началото на неговото прилагане – ЗПК. Различ ната квалификация на понятието за потребителски договор за целите на Ре гламент (ЕС) № 1215/2012 и Директива 2014/17 е отклонение от принципния постулат, че в областта на потребителските договори с оглед постигане на съг ласуваност в рамките на правото на ЕС е желателно да се вземе предвид съ държащото се в други актове на ЕС понятие за „потребител“.⁷ В случая, нуж дата от справедливо разпределение на международната компетентност между държавите членки на ЕС, което отчита интересите на по-слабата страна, но и справедливите очаквания на професионалистите, отразени в систематиката и целите на Регламент (ЕС) № 1215/2012⁸, налагат и задължават правоприлага щите органи да следват собствената на този нормативен акт квалификация на потребителски договор.

⁷ Вж. решения на Съда на ЕС по дела *Văpenik*, C-508/12, EU:C:2013:790, т. 25 и *Schrems*, C-498/16, EU:C:2018:37, т. 28. ⁸ За квалифицирането с оглед систематиката и целта на регламента вж. решенията на Съда на ЕС по дело C-694/17 *Pillar Securitisation*, ECLI:EU:C:2019:345, т. 35 и *Kainz*, C-45/13, EU:C:2014:7, т. 20.

380

II. Квалификация на договора за жилищен кредит на физическо лице с местоживее в държава членка на ЕС, отпуснат от българска банка или кредитна институция, съгласно Регламент (ЕС) № 1215/2012

Договорите за банков кредит, които български банки или финансови институции отпускат на физически лица с местоживее в държави членки на ЕС за придобиване на недвижим имот, биха могли да бъдат квалифицирани като потребителски, ако отговарят на **автономните критерии, установени от чл. 17 на Регламент (ЕС) № 1215/2012**. Доколкото тази компетентност е *lex specialis* спрямо общата компетентност, всички нейни елементи не трябва да се тълкуват разширително, а стриктно⁹. Като потребителски могат да бъдат квалифицирани само договори, които кумулативно покриват три условия: 1) **договорът трябва да е сключен между лице, което извършва търговски или професионални дейности и лице – потребител**, 2) **договорът трябва да е сключен за цел, която може да се приеме, че е извън търговската дейност или професия на лицето-потребител** и 3) **договорът трябва да попада в една от хипотезите на букви „а“, „б“ или „в“**¹⁰. Първите две условия съвпадат с определението за потребителски договор на чл. 4, т. 1 Директива 2014/17 във вр. с член 3, буква а) от Директива 2008/48/ЕО, съответно §1, т. 20 от ЗКНИП, докато третото условие е специфично за Регламент (ЕС) № 1215/2012.

На първо място, договорът трябва да бъде сключен между лице, което извършва **търговски или професионални дейности и лице – потребител** (т.нар. отношение B2C – *business to consumer*). Банките и кредитните институции безспорно извършват търговски и професионални дейности, когато предоставят кредити. Лицето – потребител трябва да бъде физическо лице, а за да се ползва от защитната компетентност, то трябва да е страната по самия договор за банков кредит, а не лице, на което е прехвърлено вземането¹¹, вкл. и ако наред със свои права претендира и чужди¹².

На второ място, договорът трябва да е сключен за **цел, която може да**

се приеме, че е извън търговската дейност или професия на лицето-по

⁹ В т. 17 от решението на Съда на ЕС 150/77 *Betrand*, както и в т. 27 от решението на Съда на ЕС по дело C-99/96 *Hans-Hermann Mietz* изрично се посочва, че доколкото компетентността в защита на по-слабата страна е изключение от принципите за определяне на международната компетентност на Регламента, същата трябва да се тълкува стриктно/ограничително само до случаите, които са визирани в съответните предпоставки за прилагане. ¹⁰ Вж. **Сърбинова**, Дафина в: **Натов**, Николай, **Боряна Мусева**, **Ясмина Андреева**, **Станислав Йордански**, **Теодора Ценова**, **Дафина Сърбинова**, **Васил Пандов**, **Захари Янакиев**, **Николай Бандаков**, **Цветан Крумов**. Регламентът „Брюксел I. София: Сиела, 2012, 173–175.

¹¹ Вж. решенията на Съда на ЕС *Shearson Lehmann Hutton*, C-89/91, ECLI:EU:C:1993:15. ¹²

Вж. решение на Съда на ЕС *Schrems*, C-498/16, ECLI:EU:C:2018:37.

381

требител. Няма да има потребителски характер договор за банков кредит, който е отпуснат на физическо лице във връзка с негова търговска дейност, напр. като едноличен търговец, или професия – напр. свободна професия на архитект, адвокат, счетоводител и пр. Целта се счита за търговска или професионална дейност, дори тя да е само планирана, доколкото според практиката на Съда на ЕС бъдещият характер на дадена дейност по никакъв начин не променя нейното търговско или професионално естество¹³. Ако физическо лице гарантира със запис на заповед банков кредит, отпуснат на дружество, и в същото време участва в управлението и капитала му, то няма да бъде защитено като потребител¹⁴. При договори, които имат едновременно търговска/професионална и лична цел, напр. банков кредит за закупуване на недвижим имот, в който ще има лекарски кабинет и жилищна част, съгласно практиката на Съда на ЕС договорът би бил потребителски само ако търговско/професионалната цел е до толкова странична, че с оглед цялата сделка изпълнява съвсем незначителна роля¹⁵. В преобладаващия брой случаи физическите лица от други държави членки, които закупуват недвижими имоти у нас, правят това с инвестиционна цел, която по принцип не е израз на търговска дейности или професия. Не са изключени обаче хипотези, при които това би могло да бъде тяхно професионално занимание. Ако това се докаже, договорът не би могъл да бъде квалифициран като потребителски. Без значение е стойността на сделката, значителните рискове от финансови загуби, евентуалните познания или експертен опит на лицето, активното му поведение при сделката, вкл. качеството му на „непрофесионален клиент“ по смисъла на член 4, параграф 1, точка 12 от Директива 2004/39/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 21 април 2004 година относно пазарите на финансови инструменти, за изменение на Директиви 85/611/ЕО и 93/6/ЕО на Съвета и Директива 2000/12/ЕО на Европейския

парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 93/22/ ЕИО на Съвета¹⁶.

На трето място, както бе посочено, за разлика от Директива 2014/17, отменената Директива 2008/48 и §20 от Допълнителните разпоредби на ЗК НИП (преди чл. 9, ал. 3 ЗПК), при определянето на международната компетентност не е достатъчно договорът за банков кредит да бъде преценяван само с оглед страните по него (банка и физическо лице) и целта му. За да бъде той **с потребителски характер, трябва да е изпълнена поне една от хипотезите на букви „а“, „б“ или „в“ на чл. 17, пар. 1 Регламент (ЕС) № 1215/2012.**

Първите две хипотези – букви „а“ и „б“ – се отнасят до точно определени видове договори: договор за продажба на **стоки** на изплащане чрез вноски

¹³ Вж. решение на Съда на ЕС *Petruchová*, C-208/18, EU:C:2019:825, т. 43. ¹⁴ Вж.

решение на Съда на ЕС *Česká spořitelna*, C-419/11, ECLI:EU:C:2013:165. ¹⁵ Вж.

решение на Съда на ЕС *Gruber*, C- 464/01, ECLI:EU:C:2005:32. ¹⁶ Вж. решение на Съда на ЕС *Petruchová*, C-208/18, EU:C:2019:825.

382

и **договор за заем**, изплатим на вноски, или за всяка друга форма на кредит, **предоставен за финансиране на продажбата на стоки**. От буква „а“ ясно следва, че обхванати са само продажбите на стоки, докато по повод на буква „б“ може да се разсъждава дали визира всякакви видове заеми/кредити или само такива, които се са предоставени за финансиране продажбата на стоки¹⁷.

От езиковото и систематично тълкуване на разпоредбата следва, че догворите по буква „а“ и „б“ са структурирани около наличието на „стока“, било то с оглед нейна разсрочена продажба, било то във връзка с отпускане на целеви заем/кредит за финансиране на покупката ѝ, съответно буква „б“ на чл. 17

не обхваща всички видове договори за „заем“ или „всяка друга форма на кредит“, а само такива заеми/кредити, които са отпуснати за финансиране продажбата на стоки. Това разбиране следва още и от Брюкселска конвенция от носно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (т.нар. Брюкселска конвенция)¹⁸, предхождаща **Регламент (ЕО) № 44/2001** относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела („Брюксел I“)¹⁹, който беше заменен от Регламент (ЕС) 1215/2012. Член 17, пар. 1, букви „а“ и „б“ са точно копие на чл. 15, пар. 1, букви „а“ и „б“ на Брюкселската конвенция. В задължителния доклад във връзка с прилагането ѝ изрично е посочено, че чл. 15, който се намира в раздел 4, се отнася до „... **продажба на стоки**, като цената се плаща на вноски или до **продажба на стоки**, когато продажба

та е договорно свързана с договор за заем²⁰.

Производният въпрос, който възниква във връзка с буква „а“ и „б“ на чл. 17, е: представлява ли недвижимият имот, във връзка с който се отпуска банковият кредит, „стока“²¹?

Регламент (ЕС) № 1215/2012 не съдържа легална дефиниция на понятието „стока“. В същото време той прави разлика между „стоки“ и „недвижим имот“/„недвижими вещи“, доколкото „стоките“ са визирани в чл. 7, т. 1, чл. 16, пар. 1, б. „б“ и чл. 17, пар. 1, б. „а“ и „б“, а „недвижимият имот“ в чл. 24, т. 1, съответно „недвижимите вещи“ – в чл. 8, т. 4. Ако европейският законодател приравняваше недвижимите имоти на стоките, нямаше да ползва две различни понятия. „Стоките“ се различават от „недвижимите вещи“ и в Регламент Рим I (чл. 4, пар. 1, б. „а“ – договор за продажба на стоки и чл. 4, пар. 1, б. „в“ – договор за вещно право върху недвижима вещ). В по-широк

¹⁷ В посока включване на всякакви договори за заем погрешно Определение № 696 от 27.02.2018г., постановено по ч. гр. д. № 818/2018г. по описа на САС, ГО, 14 състав. ¹⁸

ОВ, L 339 от 2007 на български език. ¹⁹ ОВ, L 12 от 2001. ²⁰

http://aei.pitt.edu/1465/1/commercial_report_jenard_C59_79.pdf, стр. 33. ²¹ В този мисъл Определение № 696 от 27.02.2018 г., постановено по ч. гр. д. № 818/2018 г. по описа на САС, ГО, 14 състав и Определение № 446 от 31.10.2018 г. по ч. т. д. № 2222/2018 г., Т. К., I T.O. на ВКС.

383

контекст, съгласно Директива 1999/44 относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции, **„стока“ е всяка движима материална вещ** (чл. 1, т. 2, б. „б“). Така е и съгласно Виенската конвенция относно договорите за международна продажба на стоки²², където „стоката“

се квалифицира като „телесна движима вещ“. Според практиката на Съда на ЕС по дело 150/77 *Betrand срещу Ott* кредитите, предоставени за финансиране на продажбата на „стоки“, се отнасят за **потребими стоки**, най-вече с по-дълъг готраен характер, каквито са коли, домакински електроуреди и аудио-визуална техника и др. (т. 13 – превод мой – Б.М.). Недвижимите имоти не отговарят на критерия потребими стоки, нито на изброените примери за такива стоки.

Тезата, че стоките не включват недвижимите вещи се подкрепя и от решението на Съда на ЕС по дело C-99/96 *Hans-Hermann Mietz срещу Intership Yachting Sneek BV*, в което е преценено, че **яхтата попада в обхвата на понятието „стока“ и че същата не може да бъде третирана като „недвижима вещ“ (т. 23)**. Ако понятието за „стока“ включваше и недвижимите вещи, едва ли щеше да има смисъл от подобно произнасяне. Най-накрая, в чуждестранната коментарна литература по чл. 15, т. 1, б. „а“ и „б“ от

Регламент „Брюксел Ia“, който е идентичен с текста на чл. 17, пар. 1, б. „а“ и „б“ на Регламент (ЕС)

№ 1215/2012 изрично се посочва, че предмет на продажбата (директно или чрез финансиране) по буква „а“ и „б“ на чл. 17 е **само движима вещ**²³. **Въз основа на всички изложени аргументи по-горе може да се заключи, че договорите за дългосрочен жилищен кредит не биха могли да по падат в хипотезите на буква „а“ и буква „б“ на чл. 17 от Регламент (ЕС) № 1215/2012**²⁴.

Договорите за банков кредит, отпуснати от български банки за закупуване на недвижим имот у нас от физически лица от държави членки на ЕС, биха могли да имат потребителски характер, ако отговарят на критериите на **чл. 17, пар. 1, буква „в“ Регламент (ЕС) № 1215/2012**.

За целта е необходимо, **първо**, банката/кредитната институция да извършва търговска или професионална дейност в държавата членка, където се намира **местоживеенето** на потребителя, или с всички средства да насочва тези дейности към тази държава членка или към няколко държави, включи телно тази държава членка, и **второ** – договорът да попада в обхвата на тази дейност. Логиката, стояща в основата на това изискване, което, както беше посочено не се среща в Директива 2014/17, Директива 2008/48 и ЗКНИП (пре ди ЗПК), е че при трансгранични отношения на ниво определяне на междуна

²² ДВ, бр. 36 от 05.05.1992 г. ²³ **Rauscher**, Thomas. Europäisches Zivilprozess-und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR, Kommentar, 2011, 384–385. ²⁴ На обратното мнение цитираната по-долу българска съдебна практика, която счита за приложим чл. 17, пар. 1, б. „б“ от Регламент (ЕС) № 1215/2012.

384

родна компетентност се защитават т. нар. **уседнали потребители от държави членки на ЕС**. Те се различават от другите, условно наречени „мобилни“ лица, които без да преместват местоживеенето си, самостоятелно или чрез упълномощено от тях лице са сключили договор с търговец от друга държава членка. При инвестиционни покупки на недвижими имоти у нас обикновено чужденците са от типа „мобилни лица“. Така, както изрично посочва и Съдът на ЕС, защитата на потребителите на ниво международна компетентност не е абсолютна²⁵. Причината за това е, че при подобен тип договори не може да се вмени и да се очаква от търговеца да води дело в чужда държава, когато самият той по никакъв начин не е свързал дейността си с тази чужда държава.

Допускането на обратното би изложило прекомерно търговците на риск, който те нито могат да предвидят, нито могат да ограничат.

Както следва от езиковото тълкуване на чл. 17, пар. 1, б. „в“ Регламент

(ЕС) № 1215/2012, условие за прилагане на тази хипотеза е, потребителят да има **местоживеене в държава членка на ЕС, където банката/кредитната институция извършва своята търговска дейност или към която да я насочва**. Местоживеенето се определя с помощта на чл. 62 Регламент (ЕС) 1215/2012. Така, за да прецени дали потребителят има местоживеене в България, сезираният съд трябва да прилага вътрешното българско право (пар. 1). В съдебната практика и доктрина у нас съществуват различни виждания относно понятието „местоживеене“, като авторът на настоящата статия подкрепя виждането, че то следва да се свързва с наличието на настоящ адрес²⁶. За чужденци от държави членки на ЕС, пребиваващи у нас, ориентир би могло да бъде адресът, посочен в Дирекция „Миграция“ към МВР във връзка с удостоверяването на тяхното продължително или постоянно пребиваване съгласно Закона за влизането, пребиваването и напускането на Република България на гражданите на Европейския съюз и членовете на техните семейства (ЗВПНРБ), съответно адресът, включен в удостоверението за пребиваване по чл. 20а от същия нормативен акт. Ако едно лице има повече от едно местоживеене, напр. защото има постоянен и настоящ адрес у нас и Wohnsitz в Германия, за българския съд съгласно чл. 62, пар. 1 РБІа релевантно е българското местоживеене. В ситуации, при които чужденци от държави членки на ЕС закупуват недвижими имоти с банкови кредити без да имат дългосрочно или постоянно пребиваване у нас съгласно ЗВПНРБ, те практически нямат местоживеене в България. В хипотезата, при която физическото лице е без местоживеене в България, преценката дали неговото местоживеене е в държава членка се осъществява по чуждото право съгласно чл. 62, пар. 2 РБІа.

²⁵ Вж. решение на Съда на ЕС C-190/11 *Daniela Mühlleitner срещу Ahmad Yusufi*, Т.

33. ²⁶ **Мусева**, Боряна. Взаимодействие или противодействие между правото на ЕС и българското вътрешно право при прилагането на Регламент Брюксел ІА? – *Год. СУ. Юрид. фак.*, Т. 86, 2019, 389–411.

Въпросното местоживеене трябва да е налице **към момента на сключването на договора, както следва от езиковото тълкуване на чл. 17, пар. 1, б. „в“ Регламент (ЕС) № 1215/2012**.

Съдът на ЕС е имал възможност да се произнесе по повод на местоживеенето на потребителя в рамките на решение C-327/10 *Hypoteční banka a.s. срещу Udo Mike Lindner*. Цитираното решение се отнася до спор, при който физическо лице е сключило договор за кредит за покупка на недвижим имот, като към момента на сключването му е имало местоживеене в държавата членка на ЕС (Чехия), където се е намирало и местоживеенето на банката, отпуснала кредита, и където след това се намира и сезираният съд (Чехия). Преюдициал

ното запитване по делото е свързано с това, че физическото лице е напуснало местоживеенето си в Чехия без да изпълни договорното си задължение да уведоми банката за новото си местоживеене преди сезирането на съда. Фактическият състав на чл. 17, пар. 1, б. „в“ Регламент (ЕС) № 1215/2012 е бил изпълнен към момента на сключване на договора, но към момента на сезиране на съда поради неизвестното местоживеене на ответника не е било ясно изобщо дали се прилага самият Регламент БІ. Съдът на ЕС приема, че: *„ в ситуация като разглежданата по главното производство, когато потребител, който е страна по договор за дългосрочен ипотечен кредит, съдържащ задължение за уведомяване на съдоговорителя за всяка промяна на адреса, прекрати местоживеенето си, преди срещу него да бъде заведено дело за нарушаване на договорните му задължения, съдилищата на държавата членка, на чиято територия се намира последното известно местоживеене на потребителя, са компетентни по силата на член 16, параграф 2 от посочения регламент да разгледат това дело, когато не успяват да определят в приложение на член 59 от същия регламент настоящото местоживеене на ответника и не разполагат също така с доказателствени факти, позволяващи им да на правят извод, че ответникът в действителност има местоживеене извън територията на Европейския съюз“.*

От изложеното по-горе като извод следва, че чл. 17, пар. 1, б. „в“ Регламент (ЕС) № 1215/2012 би могла да се приложи: 1) спрямо физически лица с местоживеене у нас, ако са чужденци (за да има отношението международен елемент), 2) спрямо лица, които имат местоживеене в държава членка на ЕС и 3) спрямо лица, които са имали местоживеене в държава членка, вкл. България, към момента на сключване на договора, но към момента на сезиране на съда са с неизвестно местоживеене и не може да бъде направен извод, че имат в действителност местоживеене извън територията на ЕС.

Наличието на местоживеене в държава членка на ЕС обаче само по себе си не е достатъчно за прилагане на чл. 17, пар. 1, б. „в“. Както беше посочено по-горе, банката/кредитната институция трябва да извършва търговска или професионална дейност в държавата членка, където се намира

386

местоживеенето на потребителя, или с всички средства да насочва тези дейности към тази държава членка или към няколко държави, включително тази държава членка, и – договорът да попада в обхвата на тази дейност.

Първата хипотеза, при която договорът за дългосрочен жилищен кредит би могъл да попадне в обхвата на чл. 17, пар. 1, б. „в“ на Регламент (ЕС) № 1215/2012, предполага банката/кредитната институция да **извършва** търговски или професионални дейности физически в държавата членка по мес

тожिवеене на потребителя напр. директно, вкл. чрез клон, чрез представител или друг договорен партньор²⁷. Тази форма на присъствие обаче не би била налице, ако напр. в другата държава дейността се извършва от банка/кредитна институция, която участва в капитала на българска банка/кредитна институция или от банки/кредитни институции от същата група.

Вторият начин е банката/кредитната институция **с всички средства да насочва дейностите** си към държавата членка по местоживеенето на потребителя или към няколко държави, вкл. тази държава членка. Насочването „с всички средства“ следва да се тълкува в посока използване на всякакви средства за сключване на договор – чрез поща²⁸, телефон, факс и пр., както и чрез съвременни технологии за комуникация. Когато се използва интернет сайт, Съдът на ЕС формулира критерии, за преценка на наличието или липсата на „насоченост“ при използване на **интернет сайтове**²⁹. **Така според решение то на Съда на ЕС по дело Pammer и Hotel Alpenhof** C-585/08 и C-144/09, ECLI:EU:C:2010:740 „насоченост“ може да има, ако банката/кредитната институция изрично посочва на своя уебсайт, че предлага услуги или стоки в една или повече **поименно посочени държави членки** (т. 81) или поема **изрично задължение за заплащане на разходи**, свързани с услуга по каталогизиране в интернет, по отношение на лице, предоставящо интернет търсачка, за да улесни достъпа до уебсайта си за потребителите с местоживеене в различни държави членки (например заплащане на предна позиция на сайта при търсене в локален Google подсайт в друга държава) (т. 81). Отделно, „насоченост“ може да има при съвкупност от показатели, сред които относими спрямо дейността по кредитиране биха могли да бъдат: **1.** международното естество на разглежданата дейност (т. 83); **2.** посочването на телефонни номера с указване на международния телефонен код (т. 83); **3.** използването на име на домейн от първо ниво, различен от този на държавата членка, където търговецът е установен, например „de“ (т. 83); **4.** използването на неутрални имена

²⁷ Вж. решение на Съда на ЕС *Maletic*, C-478/12 ECLI:EU:C:2013:735. ²⁸ Вж.

решение на Съда на ЕС *Gabriel* C-96/00, ECLI:EU:C:2002:436. ²⁹ Вж. решение на Съда на ЕС *Pammer and Hotel Alpenhof* C-585/08 и C-144/09, ECLI:EU:C:2010:740 и **Мусева**, Боряна. Защитата на търговията vs. защитата на потребителите, свързани дела C-585/08 и C-144/09. – *Европейски правен преглед*, 2011, № 1, 204–219.

на домейни от първо ниво, като например „.com“ или „.eu“ (т. 83); **5.** споменаването на международна клиентела, състояща се от клиенти с местоживеене в различни държави членки, по-специално чрез представянето на мненията на такива клиенти (т. 83); **6.** използването на език или валута, различни от оби

чайно използваните в държавата членка, където банката/кредитната институция е установена (т. 84); 7. поемането на задължение за плащане на разходи, свързани с услуга по каталогизиране в интернет, с цел улесняване на достъпа до уебсайта на търговеца или до уебсайта на посредника му за потребителите с местоживееене в други държави членки (т. 93).

В решението *Pammer u Hotel Alpenhof* Съдът на ЕС обаче изрично посочва, че самата достъпност на интернет сайт (т. 69), съответно *използването на уебсайт* (т. 72) не е равнозначно на насочване. Ирелевантен е и начинът на функциониране на сайта – като статичен или интерактивен. Само по себе си посочването на електронен или пощенски адрес не е индикатор за „насочване“, както и използването на езика или валутата, обичайни за държавата на търговеца. Конкретният договор, който попада в обхвата на буква „в“, защото има насочване, не е необходимо да е сключен непременно от разстояние. Такаъв е бил случаят по дело *Mühlleitner*, C-190/11, ECLI:EU:C:2012:542 на Съда на ЕС, постановено по спор, при който потребителят е поучил информация за търговец на коли в съседна държава чрез платформа за търсене, свързал се с него по телефона, отишъл е при него и е сключил договора на мястото. Това означава, че ако банка/кредитна институция насочва дейността си към други държави членки, напр. чрез представител или чрез интернет сайт било то като посочва изрично, че таргетира кредитополучатели от различни държави членки на ЕС, било то чрез съвкупност от обстоятелства (напр. опит за икономическа дейност по кредитиране, използване на неутрален домейн или домейн на друга държава от първо ниво, позоваване на мнение на чуждестранна клиента, ползване на чужд език или валута и пр.), договорът би могъл да бъде с потребителски характер, вкл. и ако е сключен на място в България. Обратно, ако банката/кредитната институция извършва дейност единствено в България и не таргетира клиенти от други държави членки, то договор за банков кредит за финансиране на покупка на недвижим имот у нас не би попаднал в обхвата на чл. 17, пар. 1, б. „в“ Регламент (ЕС) № 1215/2012, освен в хипотезата, при която потребителят има местоживееене в България (напр. граждани на държави членки на ЕС с адрес заради продължително или постоянно пребиваване по ЗВПНРБ или граждани на трети държави с настоящ адрес у нас). Голям брой от договорите за дългосрочен жилищен кредит, отпускани от български банки на чужденци от ЕС, се сключват без те да имат местоживееене у нас и без да има насочване на дейността на банката или финансовата институция към тяхната държава членка. Съответно тези договори не покриват критерия на чл. 17, пар. 1, б. „в“ на Регламент (ЕС) № 1215/2012,

И при двете форми на връзка с държавата по местоживее на потребителя (директно или чрез насочване) **договорът трябва да попада в обхвата на дейностите**, извършвани или насочвани към държавата членка по местоживее на потребителя. Според Съда на ЕС обаче не се изисква наличие то на причинно-следствена връзка между способа, използван за насочване на търговската или професионална дейност към държавата членка по местоживее на потребителя, а именно даден уебсайт, и сключването на договора с този потребител. Съществуването на подобна причинно-следствена връзка се приема за показател, че сключването на договора е свързано с упражняването на такава дейност³⁰. Договорите за дългосрочен жилищен кредит са присъщи на банкирането и неминуемо биха попаднали в обхвата на упражняваната от банката/кредитната институция дейност.

В допълнение, Съдът на ЕС разширява обхвата на защитната компетентност при потребители като приема, че договор, сключен между потребител и търговец, който договор сам по себе си не е част от търговската или професионална дейност, „насочена“ от този търговец „към“ държавата членка по местоживее на потребителя, но е тясно свързан с договор, сключен по-рано между същите страни в рамките на такава дейност, който преследва една и съща или сходна икономическа цел, също е защитен³¹. Защитени потребите ли могат да се окажат и лица, които претендират обезщетение на деликтно основание, но само ако искът е неразделно свързан с действително сключен договор между потребител и търговец (напр. във връзка с претендиране на преддоговорна отговорност поради неразкриване на съществена за договора информация)³².

III. Българска съдебна практика

Българската съдебна практика при разглеждане на спорове във връзка с договори за дългосрочни жилищни кредити, отпуснати от български банки на лица с местоживее в държави членки на ЕС, поставя на преден план в своята линия на аргументация Директива 2014/17 и нейното разбира не за потребителски кредити, като на практика засенчва това на Регламент (ЕС) № 1215/2012. Според Определение № 446 от 31.10.2018 г. по ч. т. д. № 2222/2018 г., Т. К., I Т.О. на ВКС, постановено на основание чл. 274, ал. 3 ГПК „..... Директива 2014/17 на ЕП и на Съвета от 4 февруари 2014 г.

³⁰ Вж. решение на Съда на ЕС *Emrek*, C-218/12, ECLI:EU:C:2013:666. ³¹ Вж. решение

на Съда на ЕС *Hobohm* C-297/14, ECLI:EU:C:2015:844. ³² Вж. решение на Съда на ЕС *Reliantco Investment u Reliantco Investment Limassol Sucursala București*, C-500-18, ECLI:EU:C:2020:264.

относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители и за изменение на директиви 2008/48/ЕО и 2013/36/ЕС и Регламент (ЕС) № 1093/2010 г. задължава държавите членки да транспонират в националното си законодателство в областта, уредена с директивата. **Отнаиме нованието и предмета ѝ /чл. 1/ – създаване на обща рамка за някои аспекти от законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки, които се отнасят до договорите, включващи в обхвата си обезпечени с ипотека или по друг начин потребителски кредити за жилищни недвижими имоти, следва еднозначен отговор на поставения от касатора въпрос за потребителския характер на договора за кредит за закупуване на недвижим имот, сключен от физическо лице за цели извън професионална или търговска дейност, съответно и за приложимостта на разпоредбата на чл. 17, т. 1, "б." и чл. 18, ал. 2 от Регламент /ЕС/1215/2012 г. по отношение на такъв договор при определянето на компетентния съд при предявен срещу потребител по такъв договор иск".** В подобен смисъл са и Определение № 2193 от 13.07.2018 г. по ч. гр. д. № 2158/2018 г. на САС,

ГО, I състав, Определение № 249 от 12.06.2017 г. по ч.т.д. № 313/2017 г. на Пловдивски апелативен съд, Определение на Софийския апелативен съд от 27 февруари 2018 г. по в.ч.гр. д. № 818/2018 г. на САС, Определение № 249 от 12.06.2017 г. по ч.т.д. № 313/2017 г. на Пловдивски апелативен съд, определение № 2354 от 15.07.2019 г. по ч.гр. д. № 3254/2019 г. на Софийски апелативен съд. Всички те свързват потребителския характер на договор с отношението банка-физическо лице и цел, различна от търговска дейност или професия, което е и разбирането на член 3, буква а) от Директива 2008/48/ЕО, към което препраща чл. 4, т. 1 на Директива 2014/17.

Тази интерпретация се наслаждава върху чл. 17, пар. 1, б. „б“ Регламент (ЕС) № 1215/2012 без да се отчита нейното ограничено приложно поле към договори за заем, предоставени за финансирането покупката на стоки, но не и на недвижими имоти (арг. подробно по-горе). Анализът във връзка с възможно приложимия сложен чл. 17, пар. 1, б. „в“ Регламент (ЕС) № 1215/2012 изобщо не се случва. В допълнение, ВКС се позовава на решението на Съда на ЕС по дело C-327/10 *Hypoteční banka a.s.*, ECLI:EU:C:2011:745 по неправилен начин, привиждайки в него аргумента, че „когато потребител е страна по договор за дългосрочен ипотечен кредит, съдилищата на държавата членка, на чи ято територия се намира местожителството на потребителя, са компетентни да разгледат съдебния спор по заведеното срещу него дело за нарушаване на договорните му задължения“ (Определение № 446 от 31.10.2018 г. по ч. т. д. № 2222/2018 г., Т. К., I Т.О. на ВКС). Това по същество е общото правило за международна компетентност, съдържащо се в чл. 4 Регламент (ЕС) № 1215/2012, а не комплексно формулираната система от основания за определяне на международна

която защитава потребителите, но не винаги и абсолютно. Опитите за отправяне на преюдициални запитвания за изясняване точното съдържание на чл. 17 Регламент (ЕС) № 1215/2012 и преодоляване на неправилната практика на ВКС и долните инстанции са безрезултатни, най-вече с аргументи, свързани с особеностите на достъпа до касационно производство у нас³³.

IV. Решение на Съда на ЕС

Така описаното противоречие между разбирането за защитени потреби телски договори съгласно Регламент (ЕС) № 1215/2012 и българската съдебна практика, следваща преди всичко модела на Директива 2014/17, съответно Директива 2008/48 и ЗКНИП, може да бъде разрешено по задължителен за българския съд начин с помощта на решението на Съда на ЕС по дело C-694/17 *Pillar Securitisation*, ECLI:EU:C:2019:345. То е постановено по спор във връзка с прилагането на **Конвенцията относно компетентността, при признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (т.нар. Луганска конвенция)**, която обвързва държавите членки на ЕС, в това число и България, от една страна, и Норвегия, Швейцария и Исландия (държави от ЕАСТ), от друга. Системата от основания за определяне на международната компетентност в Луганската конвенция в значителна степен следва тези, които се съдържат в **Регламент (ЕО) № 44/2001** относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела („Брюксел I“), доколкото ЕС и държавите от ЕАСТ целят да постигнат паралелизъм в уредбата и едно и също ниво на обмен на съдебни решения. Поради това Луганската конвенция е почти идентична с Регламент (ЕО) № 44/2001 и Регламент (ЕС) № 1215/2012, от което следва и че на еквивалентните разпоредби на посочените актове следва да се осигури сходно тълкуване (вж. в този смисъл решение от 20 декември 2017 г., *Schlömp*, C-467/16, EU:C:2017:993, т. 46 и 47). А чл. 15 от Луганската конвенция е идентичен с чл. 17 от Регламент (ЕС) № 1215/2012.

Контрактният спор, във връзка с който е и постановеното решение на Съда на ЕС, се отнася до кредит в размер над един милион евро, отпуснат от люксембургска банка на лице с местоживеене в Исландия, за закупуване на акции в исландско дружество. Впоследствие банката предявява иск за връщане на неизплатената част от кредита от физическото лице пред съд в Люксембург. Особеното в случая е, че възниква спор дали при положение, че договорот не попада в обхвата на приложимата към онзи момент Директива

2008/48, тъй като неговият размер е над установената горна граница в чл. 2, пар. 2, буква в), е допустимо да бъде квалифициран като потребителски съ

³³ Определение № 538 от 10.12.2019 г. по ч. т. д. № 2362/2019 г., Т. К., I Т. О. на ВКС, Определение № 446 от 31.10.2018 г. по ч. т. д. № 2222/2018 г., Т. К., I Т. О. на ВКС.

391

гласно чл. 15 на Луганската конвенция. Практически Съдът на ЕС трябва да се произнесе за съотношението между квалификациите за потребителски договор по Директива 2008/48 (сега Директива 2014/17) и по Луганската конвенция (идентична с Регламент (ЕО) № 44/2001 и Регламент (ЕС) № 1215/2012), доколкото трябва да определи дали договорите за потребителски кредити от приложното поле на член 15 от Луганската конвенция са само онези, които попадат в приложното поле на Директива 2008/48.

Аргументацията на Съда на ЕС започва с тезата, че по принцип при квалификацията на понятието за потребителски договор следва да се съобрази съдържащото се в различни актове от правото на ЕС понятие „потребител“ (вж. решение на Съда на ЕС *Vapenik*, C-508/12, EU:C:2013:790, т. 25 и *Schrems*, C-498/16, EU:C:2018:37, т. 28) (т. 34). В същото време, повелята за хоризон тално сходно квалифициране не трябва да води до тълкуване на регламент, който урежда международната компетентност, по начин, който не отговаря на неговите систематика и цели (вж. решение на Съда на ЕС *Kainz*, C-45/13, EU:C:2014:7, т. 20) (т. 35). Оттук, Съдът на ЕС анализира **целите** на Луганската конвенция и на Директива 2008/48 и установява, че те са **различни**. Директива 2008/48 цели, от една страна, хармонизация, която да гарантира висока и равностойна защита на потребителите срещу безотговорно сключване на договори за кредит, които надхвърлят финансовите им възможности (вж. решение на Съда на ЕС *LCL Le Crédit Lyonnais*, C-565/12, EU:C:2014:190, т. 43). Тази защита се предоставя с материалноправна уредба най-вече на аспекти, свързани със задължението за предоставяне на преддоговорна информация (т. 40). От друга страна, Директивата цели и изграждането на добре функциониращ вътрешен пазар на потребителски кредити (вж. решение на Съда на ЕС *LCL Le Crédit Lyonnais*, C-565/12, EU:C:2014:190, т. 42). С оглед двойната цел на Директива 2008/48 са и поставените долни и горни прагове на договорите за кредит (т. 41). Луганската конвенция не хармонизира материалното потребителско право, а установява правила за определяне на международната компетентност, вкл. във връзка със спор между търговец и потребител, без да установява горна и долна граница при договорите за кредит. С оглед различните цели Съдът на ЕС приема, че чл. 15 от Луганската конвенция следва се тълкува в смисъл, че *за да се определи дали даден договор за кредит е договор за кредит, сключен от „потребител“ по смисъла на същия член 15, не е необходимо да се проверява дали договорът попада в приложното поле*

на Директива 2008/48. Независимо, че този извод е в контекста на договор, който не попада в обхвата на Директивата, той практически посочва, че понятието за потребителски договор на Луганската конвенция, съответно на Регламент (ЕС) № 1215/2012, е самостоятелно и независимо от това на Директивата. Следователно, не може българският съд автоматично да прилага понятието на Директива 2008/48, а оттам на Директива 2014/17 и ЗКНИП при определя-

392

не на международната компетентност съгласно РБИа, нито да го привичда в чл. 17, пар. 1, б. „б“ на Регламент (ЕС) № 1215/2012.

V. Заключение

Вътрешното право и правото на ЕС почиват върху различни постулати, центрове на ценности, систематика и цели като се прилагат при връзка и взаимодействие, което не винаги е лесно установимо и приложимо в практиката. Процесът на правоприлагане се усложнява допълнително, когато в правото на ЕС съществуват няколко източника, които от различна гледна точка регулират отношения с идентичен или сходен обект. Тогава неминуемо се поставя въпросът за тяхното съотношение, на който традиционно отговаря или в посока наднационално европейско хоризонтално/свързано квалифициране или в посока пак наднационално, но самостоятелно и независимо квалифициране според отделните източници на правото на ЕС. Кой точно подход ще бъде възприет се извежда от съответните тълкувани източници на правото на ЕС, като решаваща роля играят техните цели и систематика. Този процес на квалифициране се следва и тогава, когато източникът на право на ЕС е директива, която е транспонирана в национални закони. От решаващо значение при съмнения относно правилния тълкувателен резултат е възможността за отправяне на преюдициално запитване и постановените решения или определения на Съда на ЕС.

Понятието за защитен „потребителски договор“ съгласно Регламент (ЕС) № 1215/2012 и за „договор за кредит за жилищни недвижими имоти“ спо ред Директива 2014/17, съответно отменената Директива 2008/48 и ЗКНИП (преди ЗПК) е пример именно за сложността на процеса по квалифициране на понятия с произход различни актове на правото на ЕС. Съдът на ЕС в решение C-694/17 *Pillar Securitisation*, ECLI:EU:C:2019:345 задава ориентир – самостоятелно квалифициране на понятието за защитен потребителски договор, така както следва от специалните източници относно международната компетентност – чл. 15 от Луганската конвенция, съответно чл. 17 от Регламент (ЕС) № 1215/2012. Дефиницията за „потребителски договор“ Директива

2014/17/Директива 2008/48 и ЗКНИП (преди ЗПК) е относима само към случаи, при които се повдигат въпроси от нейното приложно поле. Не е допустимо обаче квалификация, създадена за материалноправна уредба, да навлиза в територията на процесуалните отношения с предмет – определяне на международно компетентен съд. Българските правоприлагащи органи трябва да са в състояние да правят подобно разграничение и да прилагат правото на ЕС диференцирано и прецизно, а не да следват подвеждащата инерция за автоматично разпростиране на познатото там, където то не е предвидено да бъде.

393

ЛИТЕРАТУРА

Мусева, Боряна. Взаимодействие или противодействие между правото на ЕС и българското вътрешно право при прилагането на Регламент Брюксел IА?. – *Год. СУ. Юрид. фак.*, Т. 86, 2019.

Мусева, Боряна. Защитата на търговията vs. защитата на потребителите, свързани дела C-585/08 и C-144/09. – *Европейски правен преглед*, 2011, № 1. **Пандов**, Васил. Международна компетентност по граждански и търговски дела. Со фия: Сиела, 2018.

Натов, Николай, Боряна **Мусева**, Ясмина **Андреева**, Станислав **Йордански**, Теодора **Ценова**, Дафина **Сърбинова**, Васил **Пандов**, Захари **Янакиев**, Николай **Бандаков**, Цветан **Крумов**. Регламентът „Брюксел I. София: Сиела, 2012.

Rauscher, Thomas. Europäisches Zivilprozess-und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR, Kommentar, 2011.

Дадена в Катедра „Международно право и международни отношения“ – май 2020 г. Рецензенти – доц. д-р Васил Пандов
доц. д-р Иван Стойнев

